

תוכן העניינים

ה	עם הספר
טו	הקדמה

חלק ראשון: מבוא

1	א. השתמרות השמות בארץ ישראל – בסיס לחקירת עברה
1	ב. מערכת השמות – אוצר לשוני
4	ג. מחקר לשוני של גלגולי שמות: מה נעשה בתחום זה עד היום
5	ד. הערכת מחקרו של קמפפמאייר
	ה. הסכנה שבשימוש בשמות מקומות למחקר היסטורי בלא דיסציפלינה לשונית
8	
10	ו. עקרונות מנחים לחקירה לשונית של גלגולי שמות מקומות
12	ז. מה הם "זיהויים קרובים לוודאי"
13	ח. שיטת הפעולה שנקטתי במחקר זה
14	ט. מבנה החיבור
15	י. הקורפוס הרחב: 178 שמות
19	יא. כמה עניינים טכניים

חלק שני: הערכים

23	1. Καισαρεία • קיסרי(ן) • [qēṣariyye]
29	2. Παλαιστίνη • פְּלֶשֶׁת/פְּלֶשְׁתִּים, פלסטיני • فِلَسْطِينَ • [falaṣṭīn]
35	3. Νέα πόλις • ניפולין • نابلس • [nābles]
38	4. Αἰλά • אֵילָת • أَيْلَة
41	5. Bethagla • בֵּית חַגְלָה • [ħağla]
46	6. Ἀροήρ • עֲרֵעֵר • [ˈarāˈer]
53	7. Ἀράδ • עֲרָד • [ˈarād]
57	8. Μαλααθα • *מלחתא • [milħ]
61	9. Ἀκραβατινή • עֲקֶרְבַת • [ˈaqraba]
65	10. Ἀρβηλά • [ˈirbid]
69	11. Πέλλα • פחל • فحل • [faħˤl]
74	12. Τιβεριάς • טְבֶרְיָה • طَبْرِيَّة • [ṭabariyya]/[ṭabariyye]
82	13. Πανεάς • פנייס • بانياس • [bānyās]

88	[ˈarrābe] • ערב • Ἀραβία .14
93	[ʃaffūrye] • صَفُورِيَّة • ציפורי(ס/ן) • (Σεπφορις) Safforine .15
102	[ˈammān] • عَمَّان • עַמּוֹן • Ἀμμῶν .16
107	[rāḡeb] • رَغَب • (Ράγαβα) Ἐργάβ[β] .17
111	[ˈinnābe] • Βητοαννάβ[α] .18
111	[bēt nūba] • بيت نوبا .18א.
119	[ˈesdūd] • אֶשְׁדּוּד • Ἀσδῶδ .19
135	[ˈāqer] • عَقْر • עֶקְרוֹן • Ἀκκαρών .20
138	[ˈasqalān] • אֶשְׁקָלוֹן • Ἀσκαλών .21
142	[fīq] • افيق/فِيق • אֶפֶק • Ἀφεκά .22
146	[ˈammata] • חמתן/עמתו • Ἀμμαθοῦς .23
151	[ˈal-ħamme] • חמת גדר • Ἐμμαθᾶ .24
153	[talˈat ed-damm] • מַעְלֵה אֲדָמִים • Μαληδομνεῖ .25
156	[bēt ˈenūn] • בֵּית עֲנוֹת • Βηϊθανίν/Βηθενίμ .26
159	[ˈid el miyye] • עֵדְלָם • Ἀδολάμ/Ὀδολάμ .27
162	[ħadīte] • חַדִּיד • Ἀδιθά .28
165	[ˈanāb] • עֲנַב • Ἀνάβ .29
167	[ǰwēn(e)] • עֲנִים • Ἀνεά/Ἀναία .30
175	[samūˈc] • אֶשְׁתְּמָה(י)ע/אֶשְׁתְּמָה • Ἐσθ(α)μα/Ἐσθεμά .31
179	[ˈat(t)āra] • אַטַר(וּת) • Atarus/Ἀταρούθ .32
183	[tyāsīr] • אֶסִּיר • Ἀσίρ .33
185	[ˈat(t)āra] • עֲטָרוֹת/עֲטָרוֹת אֶדְר • Ἀταρώθ .34
187	[ˈanāta] • עֲנַתוֹת • Ἀναθῶθ .35
190	[ˈ(i)ksāl] • כֶּסְלוֹת/כֶּסְלוֹת תְּבַר • Ἐξά[λ]ους .36
193	[ˈakka] • עֶכו • Ἀκχώ .37
198	[iz-zīb] • אֶכְזִיב • Ἐκδιππα .38
202	[yālo] • אֶלּוֹן • Ἀλοῦς .39
204	[ˈarūra] • “Ἀρουεί[ρ]” .40
206	[ˈābil] • אֵיב • Ἀβίλα/Ἀβελά .41
209	[ˈendōˈr]/[ˈindūr] • עֵין דּוֹר • Ἡνδῶρ/Ἀενδῶρ .42
212	[ǰalame] • אֶגְלָיִם? • Αἰγαλλεῖμ .43
214	[šeh sālem] • שָׁלֵם? • [Σαλουμίας]/Σαλειμ .44
216	[betin] • בֵּית אֵל • Βαιθήλ .45
220	[bēt lahˈcɪm] • בֵּית לָחֵם • بيت لحم • Βηθλεέμ .46
223	• בַּטַּנַּיָּה • Βαταναία .47
229	[ˈal-ǰīb] • الحيب • Γηβά .48
232	• דַּמָּשֶׁק • Δαμασκός • دِمَشَق .49

תוכן העניינים

240	[nahr al-liddān] ; [tall el-qāḏi] • דָּן • Δάν .50
250	[danne] • Δαννεά .51
251	[dōtān]/[dōtān]/[dōta]/[dōta] • דֹּתָן/דֹּתֵינָה • Δωθαείμ .52
256	[dībān]/[dibān] • דִּיבָן • Δίβων/[Δαιβών]/Δηβοῦς .53
264	[dab(b)ūrye] • دَبُورِيَّة • (Δαβαριθα) • דְּבַרְתָּ (ה) • “Δαβειρά” .54
264	א.54 תבור • [dabūra] ?
274	[dūme]/[dōme] • Δουμά .55
282	[ḏāna] • الدَّيْنَان • דֵּדָן • “Δαιδάν” .56
288	[ḥesbān] • חֶשְׁבוֹן • Ἑσβών/Ἑσβοῦς .57
295	[der‘a]/[‘adra‘a] • اذْرَعَات • אֲדַרְעֵי • Ἀδρ(α)ά .58
309	[‘el‘ala]/[‘el‘āl] • اَلْعَلَا • Ἐλεάλη .59
314	[at-ṭay(y)be] • عَفْرَة • (כ') עֶפְרַיִן • עֶפְרָה/עפרון • Ἐφραΐμ .60

חלק שלישי: סיכום לשוני

339	א. כתיב
339	1. במקרא
339	2. בכתובות עבריות ושמיות צפוניות-מערביות קדומות
340	3. במקורות מצריים
340	4. במקורות יווניים ורומיים
340	5. במקורות ערביים בימי הביניים
341	6. ברישומי חוקרים מודרניים
341	ב. תורת ההגה
341	I. עיצורים
341	1. הגאים שמיים קדומים שאבדו בדרך כלל
345	2. השתמרות הגרוניות
349	3. בג"ד כפ"ת
353	4. המקבילות השמיות של א, π, τ יווניות
354	5. השתמרות הנחץ בפי הערבים
354	6. ברוב אזורי הארץ ש < s; בגליל (ובלבנון) ש < š
356	7. ש < š
356	8. הכפלת עיצורים
360	9. אסימילציה ודיסימילציה
361	10. חילופי עיצורים
362	II. תנועות
362	i. התנועות הארוכות
362	11. “המעטק הכנעני”

364	ī .12
364	ā .13
365	ū .14
365	15. החולם
366	16. חולם < ē במואב ובערי החוף?
367	17. n או m נוספת בסוף תיבה אחרי תנועה ארוכה
368	ii. תנועות "בינוניות", קצרות וחטופות
368	18. תנועה קצרה קדומה בהברה פתוחה פרטונית
369	19. קמץ ופתח
369	20. צירי
371	21. i קצרה; חיריק חסר וסגול
372	22. u קצרה
372	23. תנועות חטופות
374	24. שווא נח
374	25. הבדלי אורך בין תנועות
376	iii. עניינים שונים בתחום התנועות
376	26. דיפתונגים
377	27. הידמות תנועות
377	28. הידלדלות
379	29. השמטת תנועה סופית בשם יווני
379	30. הגבחת התנועה שלפני תא מרבוטה בערבית (אמאלה סופית)
379	iv. הטעמה
379	31. ההטעמה בשמות המקומות בפי הערבים
380	32. הטעמת השמות בפי הערבים ושאלת ההטעמה הקדומה
	33. תוספת ם-/ן בסוף מילה לאחר תנועה במקרה של הטעמת
380	מלעיל
381	ג. תורת הצורות
381	I. משקלים – כללי
381	1. משקלי שמות המקומות ממוצא שמי הכלולים בקורפוס שלנו
383	2. שרידי אפתעל
383	3. ה"סגוליים"
384	4. qatī < qitl < qatil
384	5. חילופי סגוליים
385	6. qatī < qatīl / qatīl / qatīl
385	7. qatīl < qatīl < qatīl / [qatīl] / [qatīl]
385	8. התחלפות משקלי שמות במהלך ההיסטוריה
385	9. חלק ראשון של שם נתפס כקידומת ונושל

385	II. סיומות למשקלים שמניים
385	10. סיומת -at: למקורה ולסיבת השתמרותה בשמות מקומות
386	11. סיומת -ī
386	12. סיומת -īt
	13. סיומת -aym/n- שלא בתפקיד זוגי – תוספת טיפוסית לשמות מקומות
386	14. חילופי סופיות והשמטתן
388	15. חילופים בין סופיות עבריות וארמיות לבין סופיות יווניות
389	16. סיומת -ouç- יוונית משקפת -ōn-
390	17. α נוספת בסופי שמות ברישומים יווניים ורומיים בתקופה הביזנטית
390	18. -os- במקום -is/-as- במקורות לא־יווניים – סטנדרטיזציה?
391	19. מעברי סופית קדם־ערבית אל הפה הערבי
392	III. תופעות שונות בגלגולי השמות
392	20. גזירה לאחור
	21. Βηπο-, Beto-/Baito- (= בית, באר) במאות ה־2–ה־6 לסה"נ
392	22. אמאלה סופית: תא מרבוטה מבוטאת כיום e או i (שלא אחרי גרוניות, נחציות ורי"ש בהתניות מסוימות)
392	23. שמות שקיבלו צורת הקטנה ערבית
393	24. מ"ם אדוורביאלית אחרי תנועת i
393	ד. יידוע ותחביר
393	1. יידוע ותווית היידוע
395	2. תופעות מיוחדות בתחום היידוע וגלגוליו
396	3. שמות בני שתי מילים
397	4. בית" – חלק אינטגרלי או וריאנט חופשי?
398	5. בני" – שנשל מסיבות היסטוריות
399	ה. אטימולוגיה וסמנטיקה
399	1. פירושי שמות והערות לקסיקולוגיות
401	2. מדרשי שמות ואטימולוגיה עממית
403	3. שינויים בשם שברקעם שינוי בהבנת משמעות רכיביו
404	4. תרגום שמות וסיגול שמות מלשון ללשון
406	5. תרגום שאילה
407	6. צורות למדניות במסירה ערבית ספרותית של השם
407	7. השפעת הנוף על גלגולי השם
407	8. הטבת שם
408	9. מושג הנקרא על שם מקום

	ו. עניינים היסטוריים, תולדות מסירת העברית, מפגשי לשונות, אישים,
409	מקורות ועדי נוסח
409	I. כללי
409	1. מפגשי לשונות
410	2. "מילה נודדת" מן האלף השלישי לפסה"נ?
410	3. שם נשמר אלפי שנים בפי נוודים אף שהיישוב היה חרב רוב הזמן
410	4. שם נשמר בשתי גרסאות מקבילות
411	5. שם מושפע משם ידוע בעולם
411	6. הבדלים בין אזורים בארץ
412	7. סטנדרד וסובסטנדרד
412	II. המקרא ותקופתו
412	8. שמות במקרא לפי נה"מ, השבעים ועדים אחרים: בחינתם מול מקורות חיצוניים קדומים ומול השם שנשמר
415	9. ספרי מקרא קדומים מול מאוחרים
416	10. לשון העמונים?
416	11. שמות ערי החוף של ארץ ישראל ביוונית
416	12. שם במקור אשורי מימי סנחריב משקף מבטא מקומי עברי ולא אכדי קלסי
417	III. התקופה הרומית-ביזנטית
417	13. אנשים ועדויותיהם על שמות מקומות
418	14. תרגומי מקרא ארמיים יהודיים
418	15. משנה, תלמודים, מדרשים, מסורות לשון חכמים
419	16. שומרונים
420	IV. התקופה הערבית וימי הביניים
420	17. הסתגלות שמות אל הערבית ושאלת "הפה הערבי" ו"הפה הסורי"
421	18. יסודות ארמיים במקורות נוצריים בערבית מהמאות הראשונות להג'רה
421	19. הערבית המדוברת שומרת שם בצורה אותנטית יותר מן הספרותית
422	20. שימור שם ב"וליי" סמוך לאתר עצמו
422	V. העת החדשה
422	21. השתנות שמות בעבר הירדן לקראת המאה ה-19 ובמהלכה
422	22. חוקרים אירופים מתקשים לעתים במסירת שמות ערביים
422	23. חוקרים נותנים משקל רב לעדות חריגה
423	24. זיהויים שנולדו מתוך טעות בהבנת המקורות
423	25. באיזו מידה חלו שינויים בשמות במשך התקופה שמן הכיבוש הערבי ועד העת החדשה?

חלק רביעי: תקציר חידושים והארות בגאוגרפיה היסטורית

אבליים 425 • אָרְרְעִי 425 • אוֹנוֹ וכפר אוֹנוֹ 425 • "אֵיל פֶּאָרְן אשר על המדבר" 425 • אָלָה – "אלוף אלה" 426 • אנטיוכיה בעמק החולה? 426 • Αρβατα • 426 • Arga/Εργα • 426 • ארמית בבקעת הלבנון לאחר הכיבוש הערבי 426 • ארץ צוף 426 • אָשֶׁר – תיאסיר בצפון-מזרח השומרון 427 • בארים בחרסי שומרון 427 • בחורים – מסורת תרגומית 428 • בטנית 428 • בֵּית אַרְבָּאֵל 428 • בית ג'ן 428 • בית נובא 428 • "בית נקופה" 428 • Βα(ι)τανη • 428 • בית ענת 428 • בית רחוב 428 • בלניאס 428 • בְּרוֹתָה 429 • אל-בתיניה 429 • גֶּב • 429 • גֶּבַע באפרים? 429 • Γαβαρα • 429 • גִּדְעוֹן 429 • הגלגל 429 • גִּנְסַאפּוּט 430 • גרב 430 • דברת 430 • "דבתרה", "דבירא" = דברת? 430 • דָּדְן – עיר באדום 430 • דורמסקית 430 • דן 430 • dpr או dpr במקורות מצריים 431 • דרומא 431 • דריי 431 • "הגליית כוהנים מיהודה לגליל"? 431 • היכלים 431 • הַר הָהָר 431 • השפעת חשיבותו ופרסומו של מקום על הערכת נתוני טבע 431 • חורנית 432 • "חפרה" 432 • ח'רבת קנפאר בבקעת הלבנון 432 • יצחק חילו 432 • ישוב 432 • כפר דן 433 • כפר עותני 433 • כפר שחליים 433 • כרך מואב 433 • "כֶּתֶף מוֹל הָעֶרְבָה צְפוֹנָה" 434 • מודיעים 434 • מוֹלְדָה 435 • מיפעת 435 • מלחתה 436 • המצפה בבנימין 437 • נדידת שמות 437 • עֲזְמוֹת-חזמא 437 • עטרות בבנימין – ח'רבת עטארא? 437 • "עטרות ודיבון ויעזר" 437 • עֵין גִּנִּים 438 • עמתו 438 • עינאתא 438 • עסכור 438 • Εφραιμ • 438 • עפרה 438 • עפרה בכרוניקות שומרוניות 438 • עֶפְרַיִלָּה היא Forbelet במקורות צלבניים 439 • עציון גבר 439 • "עקרבים" 439 • ערב-עראבה בגליל התחתון 439 • ערד 439 • ערי ההר הדרומיות של יהודה 439 • Πέλλα • 440 • עשתרות – תל עשתרה 440 • פקיעין 441 • פֶּרְפֶר מ"נהרות דמשק" 441 • צובא 441 • צינבריי 441 • "קברי אבות" 441 • קריאת שם מקום על ולי שבתחומו 441 • קרית יספה 441 • המשפט 441 • rgb ברשימת תחותמס השלישי 442 • רוֹמָה שביהודה 442 • שומרונים 442 • שֶׁרֶק 442 • תבור 442 • "תל אינצבה" 443 • ttn • 443

443

445 הקיצורים הביבליוגרפיים

478 מקורות התצלומים והאיורים

מפתחות

483 מפתח המקורות
490 מפתח המקומות
504 מפתח נוסעים וחוקרים
507 מפתח כללי